

Het Gooi en directe omgeving blijven in trek bij de oeverzwaluwen en is nog steeds het bolwerk voor de Noord-Hollandse populatie. De stand liep iets terug vergeleken met het vorige inventarisatiejaar. Nieuwe vestigingen en onbezette kolonies wisselden elkaar af.

Dick A. Jonkers

Populatieontwikkelingen bij oeverzwaluwen in 2001.

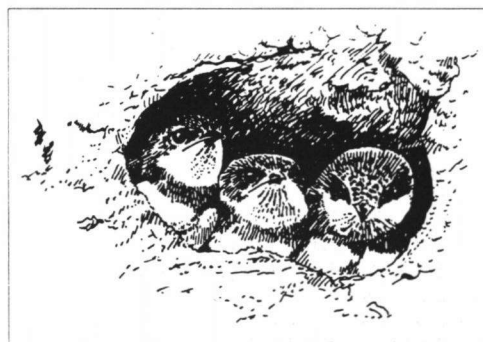
Verspreiding

Gelukkig werd, in tegenstelling tot vele andere vogelinventarisaties, weinig hinder ondervonden van de MKZ crisis. De plaatsen waar de kolonies zich bevinden liggen voor het merendeel buiten graslandgebieden. Bovendien werd pas in de loop van juni geïnventariseerd en toen was het betredingsverbod al weer ongedaan gemaakt. De Gooise heuvelrug en de randen daarvan blijven favoriet bij de oeverzwaluwen. Er bevindt zich binnen het onderzoeksgebied van de vogelwerkgroep maar één kolonie buiten het Gooi. Logisch, want daarbinnen zijn een aantal permanente wanden aanwezig en daarbuiten ontbreken die. Uitzonderingen zijn de wand in de Horstermeer (Nederhorst den Berg) bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie en de wel bezette wand in het Raboes in de Maatpolder bij het Eemmeer. Verder vindt er in het Gooi voor een aantal projecten grondverzet plaats of ontstaan tijdelijke steile wandjes die broedmogelijkheden genereren. Een reden temeer om in het Vechtplassen-gebied en de Eempolders waar bouw- en andere activiteiten plaatsvinden en waarbij gronddepots en dergelijke worden ingericht, de ontwikkelingen te blijven volgen. In totaal zijn in de negen gevonden kolonies

524 nesten geteld. Een wat kleiner aantal dan in 2000, toen eveneens in negen voor een deel andere kolonies het recordaantal van 542 broedparen werd vastgesteld (Jonkers 2000). Het steeds weer ontdekken van nieuwe broedplaatsen na het verdwijnen van oude bewijst hoe inventief oeverzwaluwen zijn.

Bezette kolonies

Evenals in het vorige jaar was de kolonie tussen de oprit van de A6 naar de A1 de meest westelijke. De mogelijkheden waren door het afsteken van de zandwand door Rijkswaterstaat wat uitgebreid en dat resulteerde gelijk in een toename. Er waren nu 78 bezette nestholtes tegen 33 in 2000. De terugkerende broedvogels op de voormalige stortplaats in het Naarderbos hadden het moeilijker. Er was te laat aandacht geschonken aan de weelderige begroeiing van planten die zich voor en in de wanden had gevestigd. Slechts één wandje was bezet en daarin nestelden 22 paren. De kunstwand bij de Oostdijk was dit jaar weer in trek met 94 paren, nadat daar in het vorige inventarisatiejaar slechts enkele tientallen paren hadden ge-

Oeverzwaluwen

broed. Of er uitwisseling is met de wand in de Naardermeent valt uit de tot nu toe beschikbare gegevens van deze kolonies niet op te maken. Daarvoor zijn jarenlange herhaalde tellingen en ringonderzoek noodzakelijk. Door afgraving voor de nieuwe haven van Huizen kwam grond beschikbaar die op hopen was gestort. Dit leidde tot een vestiging van 35 paren. Na constructief overleg met de gemeente en de uitvoerder Ballast Nedam werd in verband met de grote kans op verstoring het werk stilgelegd. Bovendien plaatste de gemeente opvallende borden met teksten dat er geen werkzaamheden mochten worden uitgevoerd in verband met de aanwezigheid van broedende oeverzwaluwen. Die borden zijn ook aangebracht bij de grondhopen aan de Hugo de Grootlaan in de nieuwbouw van

Tabel 1. Oeverzwaluwen tussen Vecht en Eem in 2001

Naam kolonie	Gemeente	Aantal nesten	Vestigingsplaats
A1/A6	Muiderberg	78	zandwand
Naarderbos	Naarden	22	voormaligestortplaats
Oostdijk	Naarden	94	kunswand
Haven Huizen	Huizen	35	gronddepot
Wolfskamer	Huizen	22	zandwand
Vierde Kwadrant	Huizen	30	gronddepot
Oostermeent	Blaricum	82	voormalige zandgroeve
Raboes	Eemnes	72	kleiwand
Zanderij	Hilversum	89	zandwand

Totaal

524

het Vierde Kwadrant. Huizen trok wel erg veel belangstelling van de oeverzwaluwen, want bij een bouwplaats aan de rand van de Wolfskamer zagen 22 paren kans hun holen te graven. Dit gebeurde op nog geen twee meter achter de fundering van de bouwplaats. De groeve Oostermeent trok 82 paren aan, bijna een derde minder dan bij de vorige inventarisatie. Door de MKZ konden ingestorte delen niet afgestoken worden en er was dus minder plaats om nesten te maken. De wand bij de plas in het Raboes werd meteen bezet; 72 paren vonden het de moeite waard in de klei te gaan graven nadat met een graafmachine de wand was afgeschaapt en belemmerende begroeiing was verwijderd. Ook de wand in het dijklichaam van de Zanderij bij Hilversum was weer succesvol, niet in het minst door de graafactiviteiten van Adri Vermeule, waardoor de lengte vergroot werd. Dit is het tweede achtereenvolgende jaar dat de wand na het creëren ervan in 1999 bezet was. Met 89 paren tegen 69 in 2000 mag van een groot succes worden gesproken. De gegevens over de kolonies zijn samengebracht in tabel 1.

Predatie

Net als in andere jaren is bij de kolonie aan de Oostdijk enkele keren een boomvalk gesignaleerd en er hield zich daar ook een sperwer op. Enkele prooi-

resten lagen bij de kolonie. In de Zanderij bevonden zich twee broedparen van de torenvalk, die ook "uit de muur kwamen eten". Tijdens het ringen belandde een van die torenvalken bijna in de mistnetten die voor de wand waren opgesteld. Bij de kolonie in de groeve Oostermeent vloog een torenvalk in een net maar wist te ontkomen. De boomvalk die daar geregeld kwam foerageren liet de oeverzwaluwen links liggen en had het voorzien op de talrijke juni-kevers die rondvlogen.

Onbezette wanden

In de wand op de Naardermeent, die bij de vorige inventarisatie nog uitpuilde van de bewoonde nestholtes is dit jaar geen enkel paar gevonden. Voor het broedseizoen zijn hier wel enkele keren oeverzwaluwen gesignaleerd, maar dit leidde niet tot bezetting. Bij een bezoek aan de kolonie bleek dat in de ingangen van de nestholtes talrijke vogelvlooiën aanwezig waren. Geen vogel die zich dan nog naar binnen waagt.

Toen bij een grondverzetbedrijf aan de Middenweg in de Horstermeer grote zandhopen werden opgeworpen verschenen er direct oeverzwaluwen die mogelijkheden onderzochten om daar hun holen te graven. Die kans kregen ze niet echt door de voortdurende werkzaamheden met aan- en afvoer van zand. De speciaal hiervoor aangeleg-

de wand bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie in dezelfde polder was weer niet bezet. Komend jaar zullen pogingen worden ondernomen deze zo aantrekkelijk te maken dat broedparen een poging gaan wagen. In de Egelshoek broedden ook geen paren. Door het begroeid raken van de steile slootrand en het verdwijnen van de grondhopen was daar geen broedmogelijkheid meer aanwezig. In de zandwand die iets ten zuiden van het Tienhovensch Kanaal was aangelegd nestelden echter ook geen paren (mededeling Sytze de Vries, Natuurmonumenten). In de sportvallei Crailo (Hilversum) is aan de rand van het golfterrein een kleine wand aangelegd, die echter tot nu toe geen bewoners trok. De enkele jaren geleden afgestoken zandwand bij de Hollandse Brug bleef ook dit jaar weer onbewoond. Dat gold ook voor de 15 meter lange door Landschapsbeheer Noord-Holland dit jaar aangelegde zandwand op de grens van het Vierde Kwadrant (Huizen) en de Blaricummeent (Blaricum). Deze stortte deels in door verzakking van de geroerde grond en het kwelwater dat daar onder vandaan kwam. Bovendien ontstond rietbegroeiing voor de wand die de toegang belemmerde.

Kolonies in de omgeving

Van de kolonies in Zuidelijk-Flevoland, waarvan in voorgaande jaren gegevens zijn vermeld, is dit jaar helaas geen gedetailleerde informatie voorhanden. De kolonie aan de Tureluurweg bij de A27 in Zuidelijk Flevoland was net voor de MKZ crisis bezocht, maar was toen nog niet bezet. Toen het weer mogelijk was om een kijkje te nemen waren de meeste paren al vertrokken en was niet meer precies na te gaan hoeveel er gebroed hadden. Geschat wordt dat er

minimaal 50 paren aanwezig zijn geweest. Ook van de kolonie bij de Ooievaarsplassen bleven we van informatie verstoken. Wel zijn er gegevens van de kolonie op het industrieterrein De Haar bij Bunschoten die zich dit jaar uitbreidde tot een aantal van 861 nesten (mededeling W. Smeets). Deze kolonie behoort hierdoor tot een van de grootste van Nederland en telt dus meer nesten dan alle kolonies samen tussen Vecht en Eem.

Ringonderzoek

Ook dit jaar werden oeverzwaluwen gevangen voor ringonderzoek. Bij de kolonie in de groeve Oostermeent in Blaricum is drie keer gevangen en dit leverde 80 oeverzwaluwen op die konden worden geringd en 53 terugvangsten van eerder geringde exemplaren. In de Zanderij bij Hilversum was het totaal van drie vangpogingen 155 exemplaren en 13 terugvangsten. Tussen deze vogels waren er nogal wat met teken, die werden verwijderd. Bij de derde vangpoging begin augustus was deze kolonie al verlaten. Het aantal vangsten in de kolonie op de voormalige broedplaats in het Naarderbos was gering; er werden slechts 5 oeverzwaluwen gevangen. Bij de kolonie aan de Oostdijk in Naarden zijn tijdens twee vangsessies 84 oeverzwaluwen geringd en er waren 19 terugvangsten. Net als bij de andere kolonies zaten daar terugvangsten bij van oeverzwaluwen die tijdens vangpogingen al eerder dit seizoen waren gevangen. In de andere kolonies is niet gevangen. Het temidden van de autosnelwegen A1/A6 gaan ringen lijkt geen goed idee en de kolonies in Huizen liggen temidden van de bebouwing, waar veel publiek komt. De

Tabel 2. Overzicht van in 2001 ontvangen terugmeldingen.

Ringdatum en ringplaats	Leeftijd	Terugvangdatum en plaats	Aantal km
22-06-1998 Bunschoten	1 kj	03-07-2001 Lelystad (Fl)	30
06-07-1998 Bunschoten	na 1 kj	26-06-2001 Zeewolde (Fl)	17
07-07-1999 Almere	na 1 kj	16-07-2001 Oostdijk Naarden	6
03-08-1999 Bunschoten	1 kj	17-07-2001 Ouddeelt (Fr)	114
07-07-2001 Almere	na 1 kj	02-07-2001 Oostdijk Naarden	6
26-06-2000 Naarderbos	1kj	03-07-2001 Lelystad (Fl)	30
27-06-2000 Bunschoten	1 kj	26-06-2001 Zeewolde (Fl)	17
27-06-2000 Bunschoten	na 1 kj	15-06-2001 Ureterp (Fr)	109
27-07-2000 Bunschoten	na 1 kj	15-06-2001 Ureterp (Fr)	109
07-08-2000 Bunschoten	1 kj	06-08-2001 Nijkerk (Gld)	2
28-06-2001 Oostdijk Naarden	1 kj	23-07-2001 Nijkerk (Gld)	17
1 kj - vogel in het eerste levensjaar			
na 1 kj - vogel ouder dan eerste levensjaar			

Flevolandse kolonies kwamen niet in beeld door de MKZ problematiek en die van Bunschoten werd niet bezocht omdat de nesten dit jaar zo hoog in de zandwanden zaten dat het niet verantwoord was daar te gaan ringen. Van een aantal geringde vogels zijn dit jaar terugmeldingen ontvangen. De gegevens zijn in tabel 2 te vinden.

Alle in de tabel vermelde oeverzwaluwen zijn in kolonies teruggevangen. Het lijkt er op dat niet alleen jonge vogels zich in de jaren nadat zij geringd zijn elders kunnen gaan vestigen, maar dat ook oudere vogels niet altijd naar dezelfde broedkolonie terugkeren. Dit gebeurt niet alleen binnen een straal van enkele tientallen kilometers van de oorspronkelijke kolonie, maar ook veel verder, zoals de meldingen uit Friesland uitwijzen. In de literatuur wordt vermeld dat 87% van de jongen en 93% van de volwassen vogels terugkeren naar een kolonie die binnen 10 kilometer van de kolonie ligt waar de oeverzwaluwen zijn geringd (Cramp 1988). De gegevens van de terugvangsten die in voorgaande jaren in de Gooise kolonies zijn gedaan wijzen in dezelfde richting. De laatste terugmelding in de tabel is ook een interessante. Deze jonge oeverzwaluw verliet de kolonie waarin

hij geboren was en is teruggevangen in een andere broedkolonie. Beide kolonies liggen aan een randmeer; de ene dicht bij het Gooimeer, de tweede bij het Nijkerkernauw.

Hulp voor de oeverzwaluw

In de plannen voor de golfbaan in het Naarderbos is de aanleg van een oeverzwaluwwand opgenomen. Over de uitwerking zal nog nader overleg plaatsvinden. Met de gemeente Huizen is samen met Landschapsbeheer Noord-Holland constructief overleg gevoerd om de dit jaar afgegraven wand op de overgang van het Vierde Kwadrant bij het Gooimeer zo aan te leggen dat deze geschikt is en blijft voor broedparen. Verder gaf de gemeente aan dat de mogelijkheden in het gronddepot aan de Hugo de Grootlaan in het Vierde Kwadrant in 2002 nog aanwezig zouden zijn. Daarna verdwijnt het depot. Verder zal worden gezocht naar een alternatieve locatie als onverhoopt de wand bij het Gooimeer toch weer problemen gaat opleveren. Weliswaar buiten het werkgebied, maar toch belangrijk, ook in verband met ons ringonderzoek, zijn de ontwikkelingen rond de kolonie in Bunschoten. Die moet en gaat door de voltooiing van het industrieterrein verdwijnen. De gemeente is bereid om elders een nieuwe wand te laten

maken en door Wim Smeets, inwoner van die gemeente, zijn daarvoor plannen ontwikkeld. Door de gemeente is daarop advies gevraagd over de consequenties van de realisatie van een kunstwand voor oeverzwaluwen (Jonkers 2001). Het ziet er naar uit dat daardoor in de toekomst de oeverzwaluwen op een andere plek weer kunnen gaan nestelen.

Dankwoord

Zonder gravers, de oplettendheid van tellers en ringers zou deze bijdrage nooit tot stand zijn gekomen. Daarom speciale dank aan Ruud van Beusekom, Anco Driessen, Roel Huizenga, Dick Jonkers, Jan Kuijer, Frans Leurs. Bob van Poelgeest, Harry de Rooij, Hans van Ruiten, Adri Vermeule, Peter Vos, Hugo Weenen en Frank van de Weijer,

Literatuur

- Cramp, S. (editor) 1988. The Birds of the Western Palearctic. Volume v. Tyrant Flycatchers to Thrushes. Oxford University Press, Oxford; 238.
- Jonkers, D.A. 2000. Gooise oeverzwaluwen pakken de draad weer op. De Korhaan 34(5): 103-105.
- Jonkers, D.A. 2001. Een oeverzwaluwwand in de gemeente Bunschoten. Mogelijkheden en (juridische) consequenties. Alterra. Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen. 18 p.
-